

УДК: 631.162:657.338.439.02338.439:330

Радченко О.Д., к.е.н., с.н.с.

ННЦ «Інститут аграрної економіки»

СОСВІЙ СЕГМЕНТ БЮДЖЕТНОЇ ПІДТРИМКИ ЯК СКЛАДОВА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті систематизовано дослідження вчених щодо необхідності та особливостей державної підтримки виробництва сої, її зміст з точки зору повноти та відповідності пріоритетам продовольчої безпеки. Оцінено стан виробництва, переробки та експорту сої в Україні. Проаналізовано окремі нормативні акти, щодо регулювання ринку сої. Здійснено прогноз бюджетоформуючого потенціалу ринку сої на Україні. Визначено напрями та систему заходів бюджетної підтримки, що сприяють підвищенню продовольчої безпеки країни в рамках соєвого сегменту.

Ключові слова: соєвий сегмент продовольчої безпеки, бюджетна підтримка, бюджетоформуючий потенціал виробництва сої, ринок сої.

Radchenko O.

SOY SEGMENTS IN THE AGRICULTURAL BUDGET AS A COMPONENT OF UKRAINE FOOD SECURITY

The article explores the need for and characteristics of state support for soybean production, its content in terms of completeness and compliance with food safety priorities. Assess the condition of the production, processing and export of soybean in Ukraine. Analyzed different regulations for regulation of soybean. Implemented budget-forecast the market potential of soybean in Ukraine. The directions and the system of budgetary support to help improve food security in the framework of soy segment. Development of budget support soybean segment of food security of Ukraine is possible, subject to a set of measures provides administrative, economic, fiscal and budgetary management. They should help to increase soybean production by intensive technologies and export potential, fodder supply and refining capacity. Only the solution of the complex problems will contribute to strengthening the position and addressing food security, environment for exports, increase revenues, the solution of social and demographic problems of rural areas.

In our opinion, in the Ukraine, to strengthen the administrative and economic control measures segment soybeans need a balance of economic interests of the state, agriculture and food industries, as well as internal and external customers. For this you need to calculate the means of production and processing of soybeans, which are included in the state budget. Calculations are made on the example of balance production and consumption of soy, including its exports.

The main components of public policy on the soy market justify directions and measures to support the development of enterprises soybean industry, the formation of regulatory mechanisms in the domestic market of soybeans, offer approaches to stimulate the

functioning of soy food segment of the program.

Significant growth in soybean production begins in 2004, what is largely promoted by the state support. In particular, in this period began the allocation of the state budget for partial compensation of costs for the purchase of seeds. Total projected revenue, according to these specifications in accounting marketing year rose against the base by 120%. Structure factors shaping revenue is as follows: 2% due to the fixed agricultural tax; 28% due to the taxation of wages; 70% due to deductions for social events.

Keywords: segment soy food security, budgetary support, revenue generating potential of soybean production, soybean market.

Радченко О.Д.

СОЕВЫЙ СЕГМЕНТ БЮДЖЕТНОЙ ПОДДЕРЖКИ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

В статье исследованы необходимость и особенности государственной поддержки производства сои, ее содержание с точки зрения полноты и соответствия приоритетам продовольственной безопасности. Оценено состояние производства, переработки и экспорта сои в Украине. Проанализированы отдельные нормативные акты, по регулированию рынка сои. Осуществлен прогноз бюджетообразующего потенциала рынка сои на Украине. Определены направления и система мер бюджетной поддержки, способствующих повышению продовольственной безопасности страны в рамках соевого сегмента.

Ключевые слова: соевый сегмент, бюджетная поддержка, бюджетообразующий потенциал производства сои, рынок сои.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими та практичними завданнями. Державна політика із забезпечення продовольчої безпеки визначається відповідними нормативними актами згідно з п.17 ст.92 Конституції України. У Законі Про продовольчу безпеку України, ст. 8 передбачено, що для реалізації основних напрямів державної політики у сфері формування продовольчої безпеки розробляються державні цільові програми. Згідно ст. 2 Закону «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» її мета спрямована на досягнення стратегічних цілей гарантування продовольчої безпеки держави [6]. Така ж мета ставиться у Стратегії розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року [6; 10].

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питанням державного регулювання та фінансування забезпечення продовольчої безпеки значну увагу приділяли вітчизняні учені: М. Калінчик, П. Саблук, Л. Тулуш, Ю. Лупенко, В. Мессель-Веселяк, О.Шпичак [10] та ін. Безпосередньо питаннями регулювання

ринку сої займаються О.Білоусов [4], В.Тимченко [11] та ін.

У Галузевих програмах «Соя України – 2004, 2005-2010, 2008-2015» поставлена мета державного регулювання виробництва сої – доведення посівних площ під соєю з 2003 до 2015 року до 1,3 – 2,5 млн га в рік та виробництво сої щорічно – 2,5 – 4,0 млн т.

Цілі статті. Метою дослідження є розгляд стану соєвого сегменту бюджетної підтримки й обґрунтування відповідності основних заходів та механізмів державного регулювання цієї культури у забезпеченні продовольчої безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Валові збори та врожаї останніх років дозволили Україні увійти в десятку найбільших світових виробників та експортерів сої [9]. Експорт у сезоні-2012/13 склав 1,3 млн т, а у 2002/2003 рр. був 7,2 тис.т. Позитивною і стимулюючою для розвитку соєвого сегменту є й економічна ситуація на ринку – на кінець 2010 р. середні закупівельні ціни на сою становили 3 тис. грн/т, то у 2014 році вони зросли до 5 тис. грн/т.

За даними Української асоціації виробників і переробників сої та Інституту кормів НААНУ, згідно з Державною програмою розвитку тваринництва на період до 2015 року планується довести чисельність ВРХ до 9 900 тис. голів, свиней – до 13 400 тис., птиці – до 287 800 тис. Для цього необхідно соєвого шроту, як мінімум, - 1,7 млн. т, отримати 2,4 млн. т сої [11].

Як зазначає О. Бойко [5], «сучасний український ринок сої та продукції її переробки перебуває на стадії становлення, однак, поки він розвивається переважно стихійно, тому зараз потребує чіткої стратегії виробництва цієї культури, відповідних заходів з боку держави для підвищення ефективності його функціонування».

Попри те, що соєвий сегмент ринку, продовольчої безпеки досить вагомий, проте досі не здійснено узагальнення його бюджетоформуючого потенціалу.

В Україні фактично засіяні площі сої (рис. 1) у 2013 р. склали 1,37 млн га, з обсягом виробництва 2,87 млн тонн та середньою врожайністю 20,5 ц/га. У порівнянні з 2012 роком площа склала 95,7%, урожайність зросла на 19,9%, валовий збір зріс на 15,4%, а у порівнянні з 2005 роком показники площі, валового збору та урожайності зросли у 3,2; 4,5; 1,4 разів.

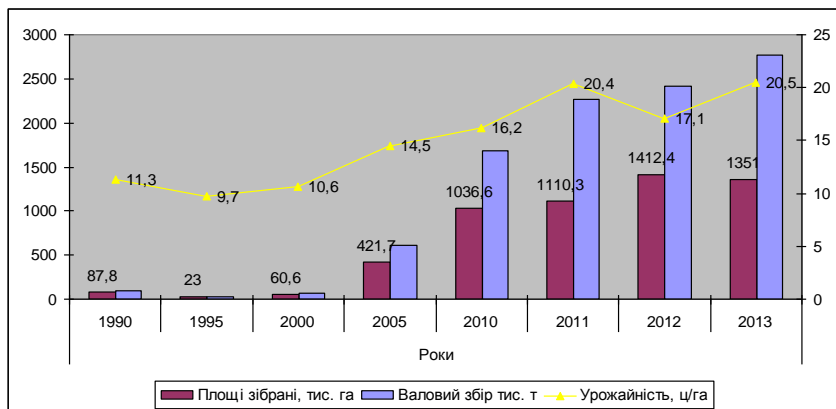

Рис. 1. Динаміка зібраних площ, валового збору та урожайності сої в Україні за період 1990-2013 рр.

Джерело: Держкомстат, форма 50 с.г за вказані роки [7].

За даними асоціації Agravery [1], високий попит на культуру в світі стимулює українських виробників збільшувати її виробництво. В 2014/15 МР під сою відведено 1,7 млн га (в 2013/14 МР — 1,35 млн га), врожайність прогнозують нижчу - з нинішніх 20,5 ц/га до 19,5 ц/га, а всього планується зібрати 3,5 млн т сої.

Собівартість вирощування сої на 1га по Україні у 2013 р. становить 296,40 грн при середній ціні реалізації 343,22 грн, рентабельність при врожайності 20,5 ц/га - 15,8%.

Окрім того, на ринку соєвого сегменту спостерігається висока конкуренція між експортерами та переробниками сої. На олію переробляється лише близько 20% від валового збору, якою займаються 200 підприємств в 2013-му проти 100 підприємств у 2003 році. Фактично українські переробники знаходяться в умовах сировинного дефіциту. Середнє завантаження підприємств галузі в 2011/12 маркетинговому році склало близько 63,5%. Цю ситуацію пропонується врегулювати введенням експортного мита на сою, на рівні 10% - 12%, тому що є ризики для переробної галузі [2].

У 2013/14 МР експортовано 1,3 млн т сої. У наступному МР очікують зростання до 1,7 млн т. Найбільшими імпортерами української сої є ЄС (45%), Туреччина (19,2%) та Єгипет (12,9%) [1].

Аналіз цінової ситуації на ринку України [13] показує, що ціни

зросли на 50 грн/т на умовах поставки EXW та СРТ-завод. Збільшення закупівельних цін на сою відбувається завдяки збільшенню цін на світовому ринку. Експортні компанії, проявляючи високий попит на культуру, також стимулювали зростання цін. Попит з боку переробних підприємств був невисоким, з огляду на помірні темпи реалізації соєвого жому. Запаси сої на початок жовтня 2014 р. в сільськогосподарських підприємствах склали 584,1 тис. т, що на 464,4 тис. т (майже у 4 рази) більше запасів на цей же період 2013 р.

На експортному ринку ціни на сою знизилися на 10 \$/т на умовах поставки FOB. На Чиказький товарній біржі (CBOT) котирування сої зросли на 0,7 \$/т. Навіть враховуючи прогнозоване зниження валового збору в Південній Америці, світове виробництво сої залишається на рекордному рівні – 307,7 млн т [6].

З вище приведеного матеріалу слідує, що на сучасному етапі вітчизняна галузь соєвиробництва функціонує на екстенсивній основі. Такий стан не можна вважати задовільним, тому роль держави у регулюванні соєвого сегменту ринку посилюється.

Основні складові державної політики на ринку сої обґрунтовують напрями та заходи підтримки розвитку підприємств соєвої галузі, формування регуляторних механізмів на вітчизняному ринку сої, пропонують підходи до активізації забезпечення функціонування соєвого сегменту продовольчої програми.

Як видно з рис. 1, на значний ріст виробництва сої починається з 2004 року, чому в значній мірі посприяла державна підтримка. Зокрема, у цей період почалося виділення коштів держбюджету на часткову компенсацію розмірів сортонадбавок на придбане товаровиробниками суперелітне, елітне насіння і насіння першої репродукції, а в 2006-2008 рр. виділення коштів із держбюджету на щорічну компенсацію сільгоспвиробникам за посіану сою насінням категорії не нижче 1 репродукції - 80 грн/га, та насінням другої і третьої репродукції – 50 грн/га [5; 11].

За дослідженнями ряду авторів, державне регулювання передбачає заходи організаційно-технологічного, маркетингового, агроекологічного, нормативно-законодавчого характеру і спрямоване на підвищення ефективності діяльності підприємств виробників соєвого підкомплексу [4; 8; 11].

Заходами державного рівня, які будуть сприяти переводу соєвого сегменту ринку на інтенсивний шлях розвитку, є удосконалення

регіонального розміщення посівів сої, виходячи з вимог до природно-кліматичних умов; підтримка наукових досліджень з розробки новітніх технологій вирощування і переробки; фінансування селекційної роботи з виведення і підбору сучасних сортів сої; підтримка розробки і застосування адаптованих засобів захисту; стимулювання впровадження інтенсивних технологій екологічнобезпечного типу у процесі виробництва і переробки; активізація інвестиційної діяльності; інтегрування в агропромислові та кооперативні формування з метою вирішення проблеми виробництва і раціонального використання продукції [4].

Автором О. Бойко [5] систематизовано заходи державного регулювання підтримки соєвого сегменту ринку на *адміністративні*, до яких віднесено регулювання питань: насінництва сої; місця сої в сівозмінах, дорадчих служб для виробників та переробників сої; підготовки кваліфікованих наукових та практичних кадрів; створення регіональних соєвих кластерів; розробки інновацій; митну політику; створення оптових ринків, діяльності аграрних бірж; та *економічні* - регулювання питань: фінансової підтримки соєвиробників і соєпереробників через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів; компенсація вартості сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва; часткова компенсація за сорти, репродукції, витрат на пересівання озимини соєю; витрат на страхування посівів сої тощо.

На думку В.Тимченко [11], «з метою зацікавленості агровиробників у розширенні посівних площ сої і виконання затверджених норм сівозмін необхідно запропонувати систему відповідальності й стимулювання. Наприклад, подібно існуючому порядку підтримки за рахунок бюджету виробництва продукції рослинництва, тобто повернутися до дотацій на 1 га посіву». Також ним запропоновано «сприяти створенню міні-комбикормових заводів, виробництву і продажу збалансованих, з використанням сої, кормів, виготовлених в основному з вітчизняної сировини, як агропідприємствам, так і фермерським господарствам і господарствам населення, у яких від 47% до 78% тварин і птиці».

Для ефективного функціонування внутрішнього і зовнішнього соєпродуктових ринків О.Білоусов [4] вважає, що необхідно взяти ряд заходів і на господарському рівні, зокрема інформування про ефективні канали збуту.

На нашу думку, в Україні, для посилення адміністративних та економічних заходів регулювання соєвого сегменту ринку, необхідно

встановлено баланс економічних інтересів держави, сільськогосподарської та переробної сфер виробництва, внутрішніх та зовнішніх споживачів. Для цього необхідно розрахувати бюджетоформуючий потенціал галузі, на прикладі балансів продукції та продуктів, що входять до переліку складових продовольчої безпеки. Базова основа такого розрахунку приведена в таблиці 1.

Таблиця 1.

Розрахунок бюджетоформуючого потенціалу соєвої галузі

Показники	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014*
Посівна площа, тис га	1134	1476	1370	1650
Урожайність, ц/га	20,4	17,1	20,5	19,4
Валовий збір, тис. т	1680	2263	2405	2774
Передано в переробку, тис. т	285	400	800	1000
Експорт, тис. т	990	1338	1323	1600
Частка експорту, %	59	55	59	58
Нарахування ПДВ на придбання ПП (20%), млн грн	4,7	8,0	16,0	17,0
Митні платежі**, млн євро	1,98	2,67	2,65	3,20
Прогнозні надходження до бюджету, млн грн., у т.ч.:	90,8	158,95	176,19	200,98
-за рахунок ФСП	2,80	3,65	3,39	4,08
-за рахунок оподаткування оплати праці	35,0	47,3	51,8	56,9
(фактичний фонд оплати праці на виробництво сої)	217,6	296,5	324,2	356,0
-за рахунок відрахувань на соціальні заходи	53	108	121	140

* попередні дані; ** розраховано за вимогами законопроекту № 4693 від 14.04.14 „Про встановлення ставок вивізного (експортного) мита на соєві боби, подрібнені або не подрібнені” [6; 8].

Джерело: розраховано за даними асоціації УкрОліяПром [2] та Держкомстату [7].

Як слідує з розрахунку, зростання фактичних і очікуваних показників наступне: посівна площа у 2014/2015 МР збільшилась у 1,5 рази проти 2010/2011 МР, урожайність знизилась на 5%, але валовий збір збільшився на 65%, частка, передана в переробку за цей же період зросла у 3,5 рази. Експорт зріс на 62%, але частка експорту у валовому виробництві залишається на тому ж рівні.

Нарахування ПДВ на придбання засобів виробництва (20%) зросло у 3 рази, переважно за рахунок збільшення цін на

комплектуючі виробництва. Митні платежі, розраховані відповідно до пропозицій законопроекту № 4693 від 14.04.14 „Про встановлення ставок вивізного (експортного) мита на соєві боби, подрібнені або не подрібнені» склали б у 2013 році 3,2 млн євро. Загальні прогнозні надходження до бюджету, за приведеними показниками, у звітному МР збільшилися проти базового на 120%. Структура бюджетоформуючих факторів виробництва, переробки та експорту сої наступна: 2% за рахунок ФСП; 28% за рахунок оподаткування оплати праці; 70% за рахунок відрахувань на соціальні заходи.

Висновки. Розвиток бюджетної підтримки соєвого сегменту продовольчої безпеки України можливий за умови виконання комплексу заходів, що передбачають адміністративне, економічне, податкове та бюджетне регулювання. Вони мають сприяти збільшенню виробництва сої за інтенсивними технологіями, нарощування експортного потенціалу, забезпечення кормової бази та переробних потужностей. Тільки вирішення комплексу проблем сприятиме посиленню позицій та розв’язанню проблем продовольчої безпеки, розширення умов для експорту продукції, збільшенню надходжень до бюджету, вирішення соціальних та демографічних проблем сільських територій.

1. Аграрне інформаційне агентство Agravery [Електронний ресурс]: [сайт]: україн. версія. — Електрон. текст. і граф. дані. — Режим доступу <http://agravery.com/ua/roslynyctvo/show/import-nasinnja-sonjashniku-skorotivsja-na-40> (дата звернення: 12.11.2014). — Назва з екрана.
2. Асоціація УкрОліяПром [Електронний ресурс]: [сайт]: україн. версія. — Електрон. текст. і граф. дані. . — Режим доступу: <http://www.ukroilprom.org.ua/> (дата звернення: 12.11.2014). — Назва з екрана.
3. Асоціація «Українське насіннєве товариство» [Електронний ресурс]: [сайт]: україн. версія . — Електрон. текст. і граф. дані.. — Режим доступу <http://unt.org.ua/ts-nova-situats-ya-na-agrarnomu-rinku-ukra-ni-na-6-listopada-2014-r> (дата звернення: 12.11.2014). — Назва з екрана.
4. Білоусов, О.М. Організаційно-економічні засади формування та розвитку соєвого підкомплексу: Монографія. - Херсон: Наддніпряночка, 2011.-268с.
5. Бойко, О.О. Основні перспективні методи та напрямки державного регулювання ринку сої України // О.О. Бойко. / Інноваційна економіка, 2013. - № 2(40). – С. 245-248.
6. Верховна Рада України [Електронний ресурс]: [сайт]: україн. версія / ВРУ. — Електрон. текст. і граф. дані. — К.: Верховна Рада України 1994-2014. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 20.10.2014). — Назва з екрана.
7. Державна служба статистики <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 19.10.2014). — Назва з екрана.
8. Підтримка депутатської ініціативи щодо експортного мита на сою [Електронний

- ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukroilprom.org.ua/?q=node/43> (дата звернення: 19.10.2014). — Назва з екрана.
9. Привабливість ринку сої [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/2011-05-11-22-31-13/637-2011-09-21-10-30-59.html> (дата звернення: 19.10.2014). — Назва з екрана.
 10. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року [Текст] / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка / Наукове видання К: ННЦ "ІАЕ", 2012. — 112 с.
 11. Тимченко, В. Розвиток виробництва сої в Україні і ефективне свинарство [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://agro.ua.net/animals/catalog/ag-4/a-0/info/aig-71/>(дата звернення: 19.10.2014). — Назва з екрана.
 12. Украинские аграрии удвоят экспорт кукурузы и сои [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://news.finance.ua/ru/~2/0/all/2014/02/12/318899> (дата звернення: 19.10.2014). — Назва з екрана.
 13. Цінова ситуація на аграрному ринку України на 6 листопада 2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://unt.org.ua/ts-nova-situats-ya-na-agrarnomu-rinku-ukra-ni-na-6-listopada-2014-g> (дата звернення: 19.10.2014). — Назва з екрана.